

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Π.Μ.Σ. Πολιτική επιστήμη και ιστορία

Μάθημα: Θεωρίες του Φυσικού Δικαίου

Εντεταλμένος διδάσκων: Φρέντυ Σταϊνχάουερ

Χούγκο Γκρότιους: Περί του δικαίου της ειρήνης και του πολέμου (De Jure Belli ac Pacis, 1625)

Αποσπάσματα (επιλογή- μετάφραση από τα γαλλικά Φ.Σ.)

Προλεγόμενα

I- Πολλοί συγγραφείς επιχείρησαν να εμπλουτίσουν με σχόλια ή να συνοψίσουν το πολιτικό δίκαιο (droit civil), δηλαδή είτε τους ρωμαϊκούς νόμους είτε τις εμπιμέρους νομοθεσίες του κάθε έθνους· όμως τούτο το μέρος του δικαίου που ρυθμίζει τις σχέσεις των λαών ή των ηγετών των κρατών μεταξύ τους, του οποίου οι αρχές είναι είτε βασισμένες στην ίδια τη φύση, είτε εδραιωμένες από τους θείους νόμους, ή έχουν εισαχθεί από τα έθιμα ή από μια σιωπηλή σύμβαση, λίγοι συγγραφείς αποπειράθηκαν να το αγγίξουν, [ενώ] κανένας δεν προσπάθησε ως τώρα να το καταστήσει αντικείμενο μιας πλήρους και μεθοδικής πραγματείας. Κι όμως ένα τέτοιο έργο θα ενδιέφερε την ανθρωπότητα. [...]

III- Ένα παρόμοιο σύγγραμμα είναι ακόμα πίο αναγκαίο, που δεν λείπουν άνθρωποι, ακόμα και στον αιώνα μας, ενώ δεν έλειψαν και παλιότερα άτομα που καταφρονούσαν τούτο το μέρος του δικαίου σαν να μην απαρτιζόταν από τιπότε' άλλο από μια μάταιη διάταξη λέξεων. Σ' όλα τα στόματα βρίσκεται αυτή η ρήση του Εύφημου που αναφέρει ο Θουκυδίδης, πως τίποτα απ' όσα είναι χρήσιμα τους βασιλείς και στα κυρίαρχα κράτη δεν είναι άδικο: πρόταση με την οποία μοιάζει τούτη δω, πως για τους ανθρώπους που βρίσκονται στον κολοφώνα της τύχης, η περισσότερη ή λιγότερη ακριβοδικία εξαρτάται από την περισσότερη ή λιγότερη δύναμη, και πως δεν είναι δυνατόν να κυβερνάται ένα κράτος δίχως αδικία. Ας προσθέσουμε σε αυτό πως οι διαμάχες που συμβαίνουν μεταξύ λαών και βασιλέων έχουν πάντα για διαιτητή τον Άρη. [...]

V- Καθώς οποιαδήποτε συζήτηση πάνω στο δίκαιο θα ήταν μάταια, εάν το ίδιο το δίκαιο δεν είχε καμία πραγματικότητα, είναι σημαντικό για να συστήσουμε το έργο μας και να το προφυλάξουμε από τις επιθέσεις, να αντικρούσουμε σε λίγες λέξεις τούτο το σοβαρό σφάλμα. Για να μην έχουμε όμως απέναντί μας ένα πλήθος αντιπάλων, ας δώσουμε σε αυτή τη σφαλερή άποψη ένα [και μόνο] δικηγόρο. Και ποιόν άλλο φιλόσοφο να προτιμήσουμε από τον Καρνεάδη, που είχε πετύχει αυτό το βαθμό τελειότητας που ονειρευόταν η σχολή του, να μπορεί να εφαρμόσει την δύναμη της ευφράδειάς του όχι λιγότερο στην υπηρεσία του ψεύδους απ' ότι στην προάσπιση της αλήθειας; Επιχειρώντας ο φιλόσοφος αυτός να καταπολεμήσει τη δικαιοσύνη, κυρίως εκείνη με την οποία ασχολούμαστε τούτη τη στιγμή, δεν φαντάστηκε επιχείρημα ισχυρότερο από αυτό εδώ: οι άνθρωποι επέβαλλαν στους εαυτούς τους, βάσει των συμφερόντων τους, νόμους που ποικίλλουν ανάλογα με τα ήθη τους και που, στους ίδιους λαούς, αλλάζουν συχνά με τον καιρό. Όσο για το φυσικό δίκαιο, αυτό δεν υφίσταται διόλου· όλα τα όντα, τόσο οι άνθρωποι όσο και τ' άλλα ζώα, παρασύρονται από την φύση προς την προσιδιά τους ωφελιμότητα. Έτσι λοιπόν, είτε δεν υπάρχει δικαιοσύνη,

είτε, εάν υπάρχει μία, αυτή δεν είναι παρά η ύψιστη αφροσύνη, εφόσον η ενασχόληση με την προάσπιση του πλεονεκτήματος του άλλου βλάπτει το ατομικό συμφέρον.

VI- Όμως αυτό που λέει ο φιλόσοφος, και που ένας ποιητής υποστηρίζει μετά από αυτόν στον στίχο «Η φύση δεν μπορεί να διακρίνει το δίκαιο από το άδικο», δεν πρέπει να γίνει διόλου αποδεκτό. Ο άνθρωπος είναι, όντως, ένα ζώο, όμως ένα ζώο μιας ανώτερης φύσης, και απομακρύνεται [περισσότερο] από όλα τα άλλα είδη των έμψυχων όντων απ'όσο αυτά διαφέρουν μεταξύ τους. Τούτο μαρτυρά ένα πλήθος γεγονότων προσίδιων στην ανθρώπινη φύση. Μεταξύ των γεγονότων που είναι προσίδια στον άνθρωπο βρίσκεται η ανάγκη να συνέρχεται, δηλαδή να ζει με άλλους του είδους του, όχι σε μια τυχαία κοινότητα, αλλά σε μια ειρηνική κοινωνική κατάσταση, οργανωμένη σύμφωνα με τα δεδομένα της ευφύιας του, και που οι στωικοί ονόμαζαν «η οικεία κατάσταση». Κατανοούμενος έτσι κατά γενικό τρόπο, ο ισχυρισμός πως η φύση δεν παρασύρει κάθε ζώο παρά προς τη δική του ωφελιμότητα δεν πρέπει λοιπόν να γίνει αποδεκτός.

VII- Μεταξύ των άλλων ζώων, πράγματι, μερικά μετριάζουν σε κάποιο βαθμό τα εγωιστικά τους ένστικτα, είτε εις όφελος των απογόνων τους, είτε εις όφελος όντων του είδους τους. [...] Όσο για τον ενήλικα άνθρωπο... αρμόζει να αναγνωρίσουμε πως κατέχει εντός του μια κυρίαρχη τάση προς της κοινωνική ζωή, για την ικανοποίηση της οποίας, μόνος αυτός μεταξύ των ζώων, έχει προικιστεί με ένα ειδικό όργανο, τη γλώσσα. [...]

VIII- Αυτή η επιμέλεια της κοινωνικής ζωής, της οποίας δεν αποδώσαμε παρά ένα σκαρίφημα, και η οποία είναι σύμφωνη με την ανθρώπινη νόηση, είναι η πηγή του κατεξοχήν δικαίου, στο οποίο αναφέρονται η υποχρέωση να απέχουμε από το αγαθό του άλλου, να αποδίδουμε αυτό που, δίχως να μας ανήκει, βρίσκεται στην κατοχή μας, ή το κέρδος που αποκομίσαμε από αυτό, η υποχρέωση να εκπληρώνουμε τις υποσχέσεις μας, αυτή να επανορθώνει [κάποιος] τη ζημιά για την οποία είναι υπαίτιος, και την κατανομή των τιμηριών που αξίζουν μεταξύ των ανθρώπων.

IX- Από αυτή την έννοια του δικαίου προκύπτει και μια άλλη, ευρύτερη. Από το ότι ο άνθρωπος όντως πλεονεκτεί επί των άλλων έμψυχων όντων, καθώς όχι μόνον έχει τις διαθέσεις προς την κοινωνικότητα, για τις οποίες μιλήσαμε, αλλά και μία κρίση που τον κάνει να εκτιμά τα πράγματα, όσο τα παρόντα τόσο και τα μέλλοντα, που είναι ικανά να του αρέσουν ή που του είναι βλαβερά, και εκείνα που μπορεί να τον οδηγήσουν σε αυτά. Συλλαμβάνουμε έτσι το ότι ταιριάζει στην φύση του ανθρώπου να τηρεί, στα όρια της ανθρώπινης ευφύιας, την επιδίωξη των πραγμάτων αυτών, την κατεύθυνση μιας υγιούς κρίσης, να μην αφήνει να διαφθείρεται ούτε από το φόβο, ούτε από την έλξη των παρόντων απολαύσεων, ούτε να αφήνεται σε μια απήφιστη οργή. Αυτό που βρίσκεται σε αντίθεση με την κρίση τούτη πρέπει να θεωρείται ως ενάντιο στο δίκαιο της φύσης, δηλαδή στην ανθρώπινη φύση. [...]

XI-Αυτά που είπαμε θα συνέβαιναν κατά κάποιο τρόπο ακόμα κι αν υποθέταμε, πράγμα που δεν γίνεται χωρίς μεγάλο έγκλημα, στην περίπτωση που δεν υπήρχε Θεός, ή πως οι ανθρώπινες υποθέσεις δεν αποτελούν το αντικείμενο της μέριμνάς του. ....

XII- Ιδού ακόμα μια άλλη πηγή του δικαίου, πέρα από αυτήν που απορρέει από τη φύση: δηλαδή, εκείνη που προέρχεται από την ελεύθερη βούληση του Θεού, την οποία ο λόγος μας μας επιβάλλει να υποτασσόμαστε αναντίρρητα. Όμως αυτό το ίδιο το φυσικό δίκαιο το οποίο πραγματευθήκαμε, όσο εκείνο που αναφέρεται στην κοινωνικότητα του ανθρώπου όσο κι

αυτό που αποκαλείται έτσι με μία πλατειά έννοια, παρότι απορρέει από αρχές εγγενείς στη φύση του ανθρώπου, μπορεί παραύτα να αποδοθεί δικαίως στο Θεό, καθώς είναι η θεότητα που επιθύμησε να υφίστανται εντός μας αυτές οι αρχές. Είναι με αυτό το νόημα που ο Χρύσιππος και οι στωικοί έλεγαν πως η απαρχή του δικαίου δεν πρέπει να αναζητάται αλλού παρά στον ίδιο το Δία· κι είναι από το όνομα του Δία (Jupiter) που προέρχεται προηγουμένως η λέξη που χρησιμοποιούσαν οι Λατίνοι για να προσδιορίσουν το δίκαιο (jus).

XIII- Πρέπει να προσθέσουμε σε όλα αυτά πως, με τους νόμους που κοινοποίησε, ο Θεός κατέστησε επίσης αυτές τις αρχές πιο αισθητές, ακόμα και γι'αυτούς των οποίων το πνεύμα είναι λιγότερο κατάλληλο για συλλογισμούς, και πως απαγόρευσε να αφήνονται μόνες τους οι άσκεφτες κινήσεις που μας παρασύρουν στο αντίθετο μέρος, με την έννοια του δικού μας συμφέροντος ή του συμφέροντος του άλλου· κυριαρχώντας με ένα στενότερο τρόπο εκείνους που έχουν περισσότερη φούρια και περιορίζοντάς τους στα όρια και σε ένα ορθό μέτρο. [...]

XV- Έπειτα, καθώς είναι ένας κανόνας του φυσικού δικαίου να είμαστε πιστοί στις δεσμεύσεις μας –ήταν αναγκαίο, όντως, να υφίσταται μεταξύ των ανθρώπων κάποιο μέσον ώστε να τους υποχρεώνει, τους μεν έναντι των δε, και δεν μπορούμε να φανταστούμε κάποια άλλη σύμφωνη με τη φύση-, από την πηγή αυτή προήρθε το πολιτικό δίκαιο. Εκείνοι, πράγματι, που συνήρθαν σε κάποια ένωση ατόμων, ή που υποτάχθηκαν στην κυριαρχία ενός ανθρώπου ή περισσοτέρων, εκείνοι είχαν ρητά υποσχεθεί, ή, κατά την φύση του πράγματος, πρέπει να υποθέσουμε πως είχαν αναλάβει την άρρητη δέσμευση να συμμορφωθούν προς αυτό που είχε εδραιώσει η πλειοψηφία των μελών της συνέλευσης, είτε εκείνοι στους οποίους είχε εκχωρηθεί η εξουσία. [...]

XVIII- Άδικα ο Καρνεάδης χαρακτηρίζει την δικαιοσύνη τρέλα. Διότι, καθώς, και κατά την ίδια του την ομολογία, ο πολίτης που, στη χώρα του, συμμορφώνεται με τους πολιτικούς νόμους, δεν είναι τρελός, παρότι που, για να τηρήσει το σέβας των νόμων αυτών, πρέπει να αφήνει στην άκρη ορισμένα πράγματα που θα του ήταν συμφέροντα, το ίδιο δεν είναι τρελός και ένας λαός που δεν εκτιμά το επιμέρους του συμφέρον στο σημείο να παραγνωρίζει τα κοινά δίκαια όλων των εθνών. Ο λόγος είναι, πράγματι, κοινός και στις δύο περιπτώσεις. Το ίδιο όπως ο πολίτης που παραβαίνοντας τον πολιτικό νόμο έχοντας υπόψη το παρόν όφελός του, καταστρέφει το σπόρο που περιέχει το επερχόμενό του συμφέρον και εκείνο όλων του των απογόνων· το ίδιο, ο λαός που παραβιάζει το δίκαιο της φύσης και των ανθρώπων ξεθεμελιώνει τα οχυρά που προστάτευαν την ίδια του την ησυχία.

Από την έκδοση: Hugo Grotius: *Droit de la guerre et de la paix*. Trad. P. Pradier-Fodéré, ed. D. Alland et S. Goyard-Fabre, PUF, Παρίσι 1999

Από τα αποσπάσματα έχουν παραλειφθεί οι παραπομπές.